

לענין הלכה

הערות מעשיות בהל' אונאה

גליון 298

גליון זה מודפס לעורך לב המעיין בלבד ולא לסמוך עליו למעשה

לציין שברוב המוצרים אין אונאה כיון מצוי שאין מחיר קבוע בשוק. אכן אם יודע שמוכר לו דירה יותר ממחיר מכל השוק, אסור לעשות כן.

אונאה בשכירות

גם בשכירות מטלטלין יש דיני אונאה, שהשכירות היא כמו מכירה לזמן (שו"ע רכז: לה). ולכן השוכר מכונית או כל דבר שיש בו אונאה, בין לענין איסור ובין לשאר דיני אונאה אסור לשכור במחיר גבוה (עי' בפסקי הגרי"ש שם).

אונאה בעבודות שונות

וכן אם הוא בקבלנות כגון שקיבל על עצמו לעשות לשני בגד או לתקן נעלים וכיוצא ביש לו דיני אונאה. ובקבלנות לבנות בין אין לזה דיני אונאה, אלא דינו כקרקע כנ"ל. אמנם איסור להונות יש בזה, אפילו בפרוטה (שו"ע רכז: לו, ערוך השולחן רכז: ל"ז) (הגרי"ש אלישיב זצ"ל שם עמי' שפה) [יש לציין שמצוי שיש עוד קבלנים שלוקחים מחירים יותר יקרים ובאופן זה אין דין אונאה].

אכן אם הקבלן יודע שלוקח יותר ממחיר המקובל יש בזה איסור אונאה.

המחיר – כמה שמוכן הצרכן לשלם

שאלה: מעשים בכל יום בעולם המסחר, עורכי דין, רואה חשבון, (לפעמים גם קייטרינג וקבלנים וכו') ש"המחיר" הוא תלוי בכמה שהצרכן מוכן לשלם...

אם זה בן אדם שנראה עשיר, או שליח של חברה גדולה אז "המחיר" הוא הרבה יותר [וכגון ששליח של חברה גדולה לא אכפת לו לשלם הרבה יותר מהמחיר כיון שזה לא מכספו הפרטי, אלא של החברה].

ואם זה של אדם פשוט ולא נראה עליו שהוא עשיר אז לוקחים המחיר הרגיל. האם מותר לעשות כן או הוי איסור אונאה.

תשובה: ברוב המקרים אין מחיר קבוע בשוק (ויש שלוקחים מחירים גבוהים יותר) ולכן בדרך כלל אין בזה איסור אונאה (שמענו מהגרי"א דינו שליט"א ואף אם נכנס אחד ואומר שרוצה לשלם על השירות כפול ממחיר שהוא רגיל לקחת, בדרך כלל אין בזה אונאה).

אכן באופן שלוקח מעל מעבר ממחיר השוק ומנצל בכך את הלוקח שאינו מכיר במחירי השוק יש איסור אונאה.

שאלה: נהג מונית הלוקח מחיר גבוה ממה שהחוק קובע על המונה. האם יש בזה איסור אונאה?

תשובה: אם שניהם יודעים את המחיר הרגיל, והסכימו על מחיר בהתחלת הנסיעה, אז מחלו על אונאה. אך אם הנהג מנצל הנוסע שלא כ"כ מכיר מחירים ולוקח מחיר יותר גבוה מעל המונה - יש לדון אם יש בזה איסור אונאה. ומצוי שאין מחיר קבוע בשוק ולכן אין אונאה (הגרי"א דינו שליט"א), (וחשוב לציין דבאופן זה שאין כאן אונאה, אם הנוסע בסוף הנסיעה מתרעם על גודל המחיר ומחמת כן אינו מוכן לשלם המחיר המלא, עובר על לאו ד"ת של לא תעשוק, ובל תלין בימותן תתן שכרו וכו' [ועל חילול ד']. ויזהר לקבוע מראש מחיר הנסיעה.

דינא דמלכותא דינא: יש לציין מה שהשיב בזה אחד מגדולי תלמידי הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל דחייב הנהג להפעיל המונה ע"פ החוק ולשלם מיסים כיון

הל' אונאה

אונאה ברוב מוצרי חנויות בזמננו

מדינת דגמי ושו"ע המוכר חפץ שתות (כ-16%) יותר במחיר הקבוע בשוק דינו כמקח טעות והמתאנה יכול להחזיר החפץ ולא יקנה כלל (שו"ע סי' רכז חו"מ סעי' ד וע"ש בהג"ה).

בזמנינו לרוב המוצרים אין מחיר קבוע שבו הם נמכרים בחנויות השונות, שממנו אפשר לחשב ולשום תוספת של ששה עשר אחוזים לצורך הלכות אונאה, כי בדרך כלל בכל חנות נמכר המוצר במחיר אחר. כמו כן, אי אפשר לקבוע כלל ששמים לפי רוב החנויות ועל פי הרוב נוכל לבטל את המקח, משום שאין מוציאים ממון על פי הרוב, ואם יש באותו איזור מיעוט חנויות ניכר וידוע שהם מוכרים יותר יקר – אי אפשר שלא להתחשב גם בהם, אע"פ שבדאי ישנו משקל בשומת החפץ למחיר שמוכרות רוב החנויות (סי' משפטי התורה ח"ב).

אסור להונות אף על פחות משתות

עי' בשו"ע רכז ו' שמסתפק אם יש איסור על פחות משתות ע"פ הרא"ש^(א)). ודעת הערוך השולחן (רכז סי' ו – ז) דכל הספק הוא באופן שיכול המוכר לתלות שהלוקח יודע המחיר אבל בכל זאת חפץ במקח זה אבל במקום שהמוכר מבין שמהלוקח נעלם המקח והמוכר יודע שיש בזה אונאה, אפילו פרוטה אסור לו להונות אם לא שיגלה לו ואם לאו עובר בלאו (וכן לוקח למוכר). וכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (פסקי הגרי"ש להגרי"י ישראלזון זצ"ל עמי' שפא).

הודיע לקונה

אם המוכר אומר במפורש "אע"פ שספר זה שוה פחות, איני רוצה למכור לך אלא במחיר גבוה". אין בזה איסור, אף אם האונאה היא יותר משתות. אמנם המוכר צריך לומר כן במפורש, ולא למכור סתם. וכן הלוקח שאומר "אע"פ שזה שוה יותר איני רוצה לקנות אלא בזול". (שו"ע סי' רכז סעי' כא, פסקי הגרי"ש אלישיב זצ"ל עמי' שפא).

איסור למכור דירה ליוקר

שאלה: האם מותר למכור דירה יותר משווי? **תשובה:** בקרקעות עבדים ושטרות והמחורב לקרקע, אין דיני אונאה. וי"א דעל יותר מפלגא, היינו לייקר יותר מחמישים אחוז הוה אונאה ובטל המקח (שו"ע ורמ"א סי' רכז סי' כט).

ואע"ג דאין אונאה לקרקע כל זה מדיני חו"מ שהמקח קיים, מ"מ אם המוכר יודע שזה שוה פחות, אסור להונות ולמכור יותר משווי, לא גרע מאונאת דברים וגניבת דעת, ועובר על גניבת דעת "ולא תנונו איש את (אחיו) עמיתו" (סמ"ע שם סי"ק נא בשם המהרש"ל וכן עי' בפתחי תשובה (שם סי"ק כא) וכן עי' דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (פסקי הגרי"ש עמי' שפ"ג) וע"ש שאם מאנה, אפילו בפרוטה אחת, אם לא יאמר לו לקונה שאע"פ שזה שוה פחות איני מוכר לך אלא במחיר יקר עכ"ד יש

^א עי' ברא"ש ב"מ פ"ד סי' כ שהסתפק בגדר אונאה יתר משתות, האם הטעם שפחות שתות הוי מחילה כיון שהלוקח והמוכר אינם יכולים לכונן את דמי מקחם בצמצום אך באופן שהמוכר בקי במחיר אסור להונות, או דילמא זה המציאות בשוק שיש אנשים שחביב להם המקח ומוכנים להתחילה לקחת יותר וזה לא בגדרי איסור אונאה (כלל) וסיים הרא"ש שירא שמים יוצא ידי שניהם ולא להוסיף יותר מדמי המקח אף פחות משתות. ועי' בערוך השולחן שדבר שמוכרים בצמצום לכ"ע אסור להונות בפרוטה (דאין דרך למחול וזה אונאה במזיד).

שמצויים בידו כלי מלאכתו של הפועל וכדומה, רשאי בעל הבית להשאירם ברשותו ולגבות מכלי מלאכתו כפי שיעור שהונוהו הפועל (משפטי התורה ח"ב). יש לציין שבהרבה מקרים קשה לקבוע מחיר מקובל בשוק ולכן אין איסור אונאה (אף לדעת המחמירים).

איסור אונאת דברים

לברר מחיר כשאין ברצונו לקנותו

עד כאן כתבנו בעיקר על איסור "לא תונו איש את אחיו", עוד יש איסור "לא תונו איש את עמיתו", אונאת דברים:

קיים איסור מן התורה לברר מחירו של חפץ אצל אדם המעוניין למוכרו או להשכירו, אם השואל אינו מעוניין כלל לקנות את החפץ או לשכור אותו, ורק מסיבות אישיות הוא מעוניין כלל לדעת את מחירו. כמו כן, אסור לשאול פועל כמה הוא דורש בשכר מלאכתו וכדו' אם אין בכוונת השואל לשכור את הפועל למלאכה.

אדם השואל כנ"ל עובר על איסור "לא תונו איש את עמיתו", מאחר שהוא גורם ע"י בירוורו צער לנשאל, הסבור שיש לו קונה או עכ"פ סיכוי שהשואל הנ"ל יקנה אצלו, ואח"כ הוא מתאכזב ומצטער לשוה.

איסור זה קיים גם כאשר אין לשואל כל כוונה לצער את הנשאל, שהרי למעשה ע"י דיבורו הוא גורם צער (ב"מ דף נח) (שו"ע ס' רכח א-ד) במקרה שהלוקח אומר מראש למוכר או לפועל שהוא מעוניין רק לברר את המחיר, מותר לו לכתחילה לעשות זאת. (משפטי התורה ח"ב ס' י"ד עמ' פג).

שמירת הלשון (פ' שמות "אכן נודע הדבר")

ע"י בחפץ חיים בהקדמה בשם הזוהר (פקודי רסד): שכתב "ונראה פשוט שהטעם שהחמירה התורה כל כך בזה העון, משום שמעורר בזה הרבה את המקטרג הגדול על כלל ישראל, ועל ידי זה הורג כמה אנשים בכמה מדינות ע"ש (וע"י תנא דבי אליהו פ"ח שהלשון הרע שהוא מספר הוא עולה עד כנגד כסא הכבוד), מאידך "אין עולם מתקיים אלא בשביל הבולם פיו בשעת מריבה". וע"י שתיקה בכוחו לבטל המקטרגים.

שמירת הלשון בסעודות משפחתיות

ע' בחוט שני "בסעודות משפחתיות וכדו' אם רגילים לדבר דברי לשון הרע ורכילות, כתב הגר"נ קרליץ זצ"ל (חוט שני ימים נוראים עמ' שסא) שזו בעיה קשה מאד ויש ליעץ לקחת אז ספר חפץ חיים וללמוד בו". והוסף (חוט שני כתב יד) "שמכל מקום הוא מחוייב להחליט בלבו שלא להאמין לדברים ושלא יהיה ניחא לו בהם, וכן לא להראות שום תנועה שישתמע ממנה שיסכים הוא לדברים הנאמרים".^ד

קדושת בית הכנסת

סיפר^ה הגה"צ רבי שלמה לוונשטיין שליט"א בשיעורו י"ט סיון פ' שלח לך תשי"פ על הרב קהלני זצ"ל מאמריקה שנפטר ממחלת הקורונה בכ"ז ניסן תשי"פ, למחרת הלוייה הגיע לבנו בחלום, שסיבת מחלת הקורונה הוא משום דיבורים אסורים בבית הכנסת (כבוד בית הכנסת או"ח ס' קנא), והטעם שהרשו לי להתגלות בחלום "שאני נזהרתי בזה". והוסף שקוביד 19 הוא רמז ליכבוד (כבוד בית הכנסת) ולחומש ויקרא פ' קדושים פרק י"ט דכתיב 'ומקדשי תיראו'.

להערות והארות – 0533-163-916 נא להשאיר הודעה (מ. הרסקין מודיעין עילית)

ניתן לקבל הגיליון במייל: g089285647@gmail.com וכן הגיליון 'ללמוד ולקיים' על סדר הדף היומי

"קו בארבע אמות" 0722-549-661

דף היומי: ענינים מעשיים - שלווחה 1,2 לענין הלכה - שלווחה 3 השבוע בעניני שמירת הלשון

^ד ועצה טובה קמ"ל באחד שחייב לבוא לשמחה משפחתית עם מכשולות של לשון הרע לבוא מוכן לשלוט על השיחות [ובמקרה שזה לא בשליטתו הוא יכול להיות עסוק בשיחת פלאפון או להיות אחראי בטיפול עם ילד קטן...].

^ה ניתן לשמוע בקול הלשון - שיחות על פרשת השבוע - הג"ר שלמה לוונשטיין שליט"א פ' שלח לך תש"פ.

דקי"ל דינא דמלכותא דינא אפילו בארץ ישראל.^א

אונאה באתרוג וד' מינים

שאלה: יומיים לפני חג הסוכות קנה לולב במאה וחמישים שקל בקופסא סגורה, בליל ערב יו"ט הראה את האתרוג לרב שהורה שזה כשר רק בדיעבד, האם יש בזה אונאה?

תשובה: בדרך כלל אין דין אונאה בשוק ד' מינים כיון שאין שער קבוע בשוק – [דברים שאין להם מחיר קבוע ודרך מכירתם הוא על פי השערה בלבד - אין בהם אונאה]. לפיכך אתרוגים כשרים שנמכרים בקופסאות סגורות אין בהם אונאה. אך אם נמצא שהאתרוג פסול - בטל המקח, כי זה מקח טעות ולא רק הונאה במחיר.

דין זה קיים גם כאשר הספקן מוכר למשווקים ארגזי אתרוגים הממוינים באופן כללי במחיר מסוים, שאם נמצאו אח"כ בארגז יותר אתרוגים מהודרים או יותר אתרוגים זולים ממה שכל צד חשב שיהיה שם - המקח קיים לכתחילה, מבלי שיחול איסור הונאה. ואף צד לא יכול לבטל את המקח, למרות שהתברר לבסוף שהיתה הונאה במחיר, אם במכירת ארבעת המינים שנמכרים בקופסאות פתוחות שרשאי הקונה לבחור כרצונו, מכיון שאין מחיר מוגדר לכל מין ומין לפי מצבו וכל סוחר לוקח עבורו מחיר אחר - אין בזה בדרך כלל הונאה (ע"י ס' משפטי התורה ח"ב קיצור הל' הונאת ממון עמ' כה-כז) וכן שמענו מהגר"א דינר שליט"א.

כשיש מחיר קבוע

שאלה: האם מותר למכור לחם עשר אגורות יותר ממחיר הצרכן?

תשובה: כ' הערוך השולחן (שם) שכל זה בסחורות שאין להם קביעת מחיר דמצויים אבל מה שכל בעלי חנויות מוכרין בשוה, כגון קמח ולחם ומלח וכיוצ"ב, אף פחות משתות לא הוי מחילה, וצריך להחזיר אונאה וכן דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל (פסקי גרי"ש עמ' שפז). מוצרים שיש להם מחיר קבוע, וכל שכן מוצרים שיש להם מחיר קבוע מצד חוק המדינה [בזמננו לחם וחלב וכו'], יש איסור מן התורה לקחת אפילו פרוטה אחת יותר. (אפילו הוא הרבה פחות משתות), אם אינו אומר לקונים שהוא רוצה מחיר זה אפילו שניתן להשיגו בפחות (הגר"ש אלישיב זצ"ל פסקי הגרי"ש שם). אך לפעמים אין על זה אונאה כגון אם עשה טירחא מיוחדת להביא הלחם (שמענו מהגר"א דינר שליט"א).

לפני עור: ויש לדון דלקנות לחם עשר אגורות יותר ממחיר הצרכן יש בזה משום לפני עור (ואף אם מוחל העשר אגורות, אם המוכר אינו יודע שיש לב שיש אונאה עדיין יש לדון לאסור משום לפני עור של "די יסלח לה" [כיון לבשר חזיר] שצריך כפרה) וכן הסכים הגר"מ שמואלביץ שליט"א.^ב

הונאה בשכירות פועלים

שאלה: מי שעובד עבור 60 ₪ לשעה והוא מעל המחיר המקובל, האם יש בזה חשש אונאה?

תשובה: בעל הבית ששכר פועל שכיר יום, כלומר, שהפועל צריך לעבוד עבורו בשעות מסוימות ומקבל את שכרו לפי מספר השעות שעבד בעל הבית, אם לקח הפועל הנ"ל מבעל הבית עבור עבודתו שכר הגבוה בששה עשר אחוזים מהשכר שלוקחים שאר העובדים בתחום זה לשעת עבודה – אין הפועל הנ"ל צריך להחזיר לבעל הבית את אונאתו, כי דין פועל שכיר יום הוא – כמו מכירת קרקע.

לדעת הרמב"ן והחינוך פועל שכיר יום שהונה במחיר יעבור באיסור הונאה מהתורה. (משפטי התורה ח"ב) וע' רעק"א (רכז סע' כט) שהביא שזה מחל' הראשונים.

כפול ממחיר המקובל: כמו כן לדעת התוס', הרא"ש והרמ"א אם לקח הפועל הנ"ל יותר מכפליים מהמחיר המקובל – יצטרך להחזיר לבעלים את היתרה שלקח מהם, מלבד איסור תורה שהמקרה זה גם לדבריהם הוא עובר.

[ולכן אם המחיר המקובל הוא 30 ₪ לשעה, והוא לקח 60 ₪ לשעה, יצטרך להחזיר את היתרה שלקח (לדעת הרמ"א, ובכל מקרה יעשה שאילת חכם)].

לפיכך אם לקח הפועל הנ"ל יותר מכפליים מהמקובל, אם יש ברשות בעל הבית כסף שהוא חייב עדיין, לשלמו לפועל או

^א ולא ק"ל כדעת הר"ן בנדרים כז שהוא שיטה יחידאה, והתבטא בזה שגם בארץ ישראל בזמננו אינו כמו 'המעבר הפרוע'.

^ב ואם אומר שמוחל מראש על האונאה שפיר דמי.